

‘DOCENTEN, WEES TROTS OP JE VAK’

Levende Talen in gesprek met onderwijsminister Jet Bussemaker

Vroeger was ze als leerling ‘nogal eigenwijs’. Als minister voert Jet Bussemaker nu een actief lerarenbeleid. Doel: betere leraren voor de klas met een goed carrièreperspectief binnen het onderwijs. Ook wil ze leerlingen beter voorbereiden op een opleiding in het hoger onderwijs door een reëel beeld van die opleidingen te schetsen. Internationalisering juicht ze toe vanwege de bijzondere ervaring die jonge mensen daardoor kunnen opdoen. En de beeldcultuur biedt volgens haar grote kansen voor hedendaagse didactiek.

JAN ERIK GREZEL & JOHAN GRAUS

‘Op mijn middelbare school was een groep jonge, energieke docenten die aan leerlingen alle ruimte gaf, hen goed begeleidde maar ook wist te verwonderen en uit te dagen. Vooral van de docenten Nederlands heb ik veel geleerd.’ Jet Bussemaker (1961), minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kabinet Rutte-Asscher, haalt in een gesprek met *Levende Talen Magazine* gretig herinneringen op aan haar schooltijd op het Rijnlands Lyceum in Oegstgeest. ‘We lazen bijvoorbeeld *Twee vrouwen* van Harry Mulisch, dat destijds net verschenen was. Ik had het boek alleen op het niveau van het verhaal gelezen. Tijdens de bespreking met onze docent, Kees van Velzen, kwam er een hele onderstroom met allerlei sym-

bolen tevoorschijn. Mijn klassendocent en lerares Nederlands in de tweede was Lidy Cohen, de vrouw van Job Cohen. Zij inspireerde mij om te lezen en diepere lagen in boeken te zien.’

Niks

Leraren waren nauw betrokken bij creatieve activiteiten buiten de lessen: toneel, muziek, tekenen. En schrijven. Cor Geljon, leraar Nederlands en later lerarenopleider, gaf daarbij ondersteuning. Bussemaker: ‘Als voorzitter van de leerlingenraad had ik een vaste rubriek in de schoolkrant. Docenten lieten ons veel schrijven. Mijn beste herinnering is eigenlijk de ontdekking dat ik een werkstuk kon maken waarin ik mijn ideeën kwijt kon.’

Rebellie was haar niet vreemd. ‘Ik was nogal eigenwijs. Met andere leerlingen heb ik bijvoorbeeld een wereldwinkel in de school opgezet. We hadden kritiek op de lessen economie en wilden wel eens wat anders dan de boeken van Heertje. Een van de docenten, Ko Colijn – nu hoogleraar Internationale Betrekkingen en directeur van instituut Clingendael – kregen we zover om een paar lessen marxistische economie te geven. Het ging erom te ervaren dat er op verschillende manieren over economie gedacht kon worden.’

Wat de vreemde talen betreft, had ze een duidelijke voorkeur voor het Duits. ‘Daar was ik heel goed in. Maar Engels, de taal die ik nu het meeste nodig heb, vond ik toen niks. In vergelijking met het Duits was dat voor mij een volstrekt onsystematische taal. Je leerde een regel

en als je die toepaste, bleek de regel juist in dat geval niet op te gaan. In mijn voorkeur voor de systematiek van het Duits ben ik meer een bèta dan een alfa.’

Haar cv toont een succesvol onderwijstraject: athe-neum-b, cum laude afgestudeerd in de sociale en politieke wetenschappen, een promotie. Al op jonge leeftijd werkte ze als docent in het hoger onderwijs (zie ook kader).

Hbo-master

Een gesprek met Bussemaker over het onderwijs, en specifiek over het talenonderwijs, voert onvermijdelijk langs de beleidslijnen van deze minister, met ‘speerpunten’ en ‘inzetten op’: hoe verbeteren we het niveau van leraren, welke rol speelt internationalisering, wat doen we om

‘Ik zou graag zien dat docenten twee niveaus hoger zijn opgeleid dan het niveau waarop zij lesgeven. Je moet ruim boven de stof staan om te doorgronden wat je leerlingen nodig hebben’

het vo en mbo beter aan te laten sluiten op het hoger onderwijs? Maar ze verliest de werkelijkheid ‘in de klas’ niet uit het oog.

De hoofdcoördinator is een voortvarend lerarenbeleid. ‘Elke docent een master’ is het credo. ‘Dat kan een universitaire master zijn maar evenzogoed een hbo-master. Ik zou graag zien dat docenten twee niveaus hoger zijn opgeleid dan het niveau waarop zij lesgeven. Op basischolen bijvoorbeeld wil ik dat er een goede mix van leraren in de lerarenkamer zit. Dus ook voldoende leraren met een master op zak, die door hun onderzoekende houding meer verdieping geven aan het onderwijs en die de collega’s uitdagen om constructief-kritisch naar hun manier van lesgeven te blijven kijken. Waarom doen wij het hier op school zoals we het doen? Is dat de juiste manier? Wat kunnen we leren van andere scholen?’

‘Je moet ruim boven de stof staan om te doorgronden wat je leerlingen nodig hebben. We weten uit onderzoek dat hoger opgeleide leraren beter in staat zijn om op niveau te differentiëren, onderscheid te maken tussen leerlingen wat de lesstof betreft die zij aanbieden. Ook kunnen zij hoofd- en bijzaken beter uit elkaar houden. Ze hebben geleerd om te reflecteren op hun werk. Een goede docent neemt voortdurend nieuwe informatie op, maar stelt zichzelf daarnaast steeds vragen. Doe ik het goed?’

Is ze niet bang dat een hbo-master – tegenover de academische – het stigma ‘tweederangs’ krijgt? ‘Daar verzet ik me heftig tegen. In de onderbouw van het voortgezet onderwijs is de didactiek cruciaal: het leren leren. Daar zijn hbo’ers goed in. Op de Hogeschool van Amsterdam, waar ik rector was, hadden we de verkiezing van de docent van het jaar. Drie keer op rij was het iemand zonder wo-master. Die werd door de studenten als de meest inspirerende docent ervaren.’

Er moet evenwicht zijn tussen hbo’ers en wo’ers in het docententeam. ‘In de bovenbouw van het atheneum en het gymnasium werken meer wo’ers, maar die zijn ook nodig in de onderbouw. En in de bovenbouw moeten ook hbo’ers ingezet worden. In het algemeen zijn wo-opgeleide mensen beter in de inhoud, hbo’ers in de didactiek.’

De selectie van aanstaande leraren moet strenger om de kwaliteit op termijn te verhogen. ‘Ben je geschikt voor dit werk? Fraaie cijfers op een eindlijst zijn mooi, maar als toekomstig docent moet je ook in staat zijn jonge

mensen te begeisteren. Als je dat niet kunt, kun je het leren. Sommige aspirant-docenten staan daar echter zo ver van af, dat ze het advies moeten krijgen een ander beroep te kiezen.’

Lerarenagenda: beter voor de klas

Dat brengt ons bij de aansluitingsproblemen. Hbo en wo hebben taaltoetsen ingesteld omdat de taalbeheersing van eerstejaars – vooral wat schrijven betreft – veel te wensen over laat. ‘Daarom richten we het beleid op een verhoging van het niveau van taal en rekenen. Dat zijn elementaire vaardigheden om in het vervolgonderwijs én in het leven goed te functioneren: je helder uitdrukken, een simpel rekensommetje maken bij de controle van je belastingformulier. Als het beginniveau van bijvoorbeeld een pabostudent te laag is, bewijs je zo’n student geen dienst door die een paar jaar aan te laten modderen. Die kan de achterstand nooit meer inhalen. En nog belangrijker, leerlingen zijn er straks de dupe van. Dat mogen we niet laten gebeuren.’

‘De lerarenopleiding zie ik als een van de belangrijkste opleidingen in het hbo. Ook in het wo krijgt het leraarschap meer aandacht, bijvoorbeeld door de educatieve minor verder uit te bouwen. Als je een inhaalslag in het onderwijs wilt maken, moeten er ook onder de beste studenten mensen zijn die opgeleid worden voor het vak van docent.’

Dat duurt al snel een hele generatie. ‘Daarom hebben we de Lerarenagenda opgesteld, samen met leraren zelf. De beleidsmaatregelen moeten ervoor zorgen dat de juiste mensen van start gaan met een lerarenopleiding. En beginnende leraren moeten betere begeleiding krijgen. Zittende leraren worden gestimuleerd om te blijven groeien, binnen en buiten hun vak. Ik vind het belangrijk dat je, als je kiest voor het onderwijs, ook carrière kunt maken. Scholen moeten daar echt werk van maken. Wijs leraren op het bestaan van de Lerarenbeurs of Promotiebeurs, zodat zij zich kunnen specialiseren. Een hele school wordt daar immers beter van. Ook vind ik dat ouders en leerlingen er recht op hebben om te weten dat er iemand met de juiste papieren voor de klas staat. In navolging van bijvoorbeeld de zorg zullen docenten daarom verplicht worden om zich in te schrijven in een register, zodat hun professionaliteit gewaarborgd is.

Dat is ook in hun eigen belang; je bent trots op je vak dat je mag geven. Dat registreren doen we in allerlei sectoren van de samenleving: in de zorg, bij architecten, in het notarisvak. Maar van leraren vragen we het niet. Dat is merkwaardig: het vak verandert. Leraren moeten daarin meebewegen – dat maakt dat iemand ook na jaren nog bevlogen les kan geven. Een docent kan niet 45 jaar voor de klas staan zonder zelf te blijven leren.’

Internationaal

Deelt Bussemaker de zorgen over het oprukkende Engels? Verdringt dat niet de andere moderne talen? ‘In het voortgezet onderwijs zijn scholen vrij om andere talen te kiezen. Spaans is in opmars, bij mij in de buurt kunnen scholieren voor Chinees kiezen. Je kunt je ook afvragen of leerlingen een dode of een levende taal moeten leren. De waarde van Latijn en Grieks is cultuurhistorisch nog steeds heel groot en ook als basis bij het leren van de Romaanse talen buitengewoon nuttig. Vanuit een andere optiek is het juist zinvol om al op jonge leeftijd Spaans mee te krijgen. Daarom vind ik het goed dat niet alle scholen hetzelfde doen.’

Maar in het hoger onderwijs is het Engels allesoverheersend. Nederlandse studenten van Engelstalige opleidingen worstelen tegenwoordig steeds vaker met hun moedertaal als ze eens wat in het Nederlands moeten schrijven. Is dat niet onwenselijk? ‘Het is toch fantastisch dat zo veel Nederlandse studenten nu vrijwel moeiteloos in het Engels communiceren? In deze mondiale economie biedt dat ongelooflijk veel carrièrekansen, zeker voor jonge mensen uit een land als Nederland, dat erg internationaal georiënteerd is. Ik zie daar geen risico

in voor de Nederlandse taalbeheersing. Mijn ambitie is vooral dat zo veel mogelijk studenten voor stages naar het buitenland gaan. Daar doen ze ervaring op, met een andere cultuur, met een andere leefwijze. Ze pikken en passant een andere taal op. Als je in de hedendaagse samenleving goed wilt functioneren, moet je internationaal mee kunnen.’

‘Daar hoeft het Nederlands niet onder te lijden. Als vak vergt Nederlands nog altijd de meeste uren in het voortgezet onderwijs, samen met wiskunde. Jonge mensen moeten leren om zich goed uit te drukken in hun moedertaal, ook schriftelijk. De docent mag daarbij streng zijn. Ik schrik als ik zie wat docenten allemaal accepteren. Ik ben zelf ook docent geweest. Als ik in een werkstuk van een student op de eerste pagina struikelde over de taalfouten, gaf ik het meteen terug met als commentaar: “Ik ga het pas op de inhoud nakijken als ik het normaal kan lezen.”’

Appen

‘Een taalpurist ben ik niet. Taalproblemen moeten ook niet verengd worden tot spellingkwesties. Benader het positief: taal is verrijkend. Het is toch geweldig dat je door een roman toegang krijgt tot een andere wereld?’

Die weg lijken jongeren steeds minder te kiezen. Er is sprake van verregaande ontleding. Literatuur op de middelbare school is de laatste jaren gemarginaliseerd. ‘En toch doen we er alles aan om te stimuleren dat er meer gelezen wordt, ook “voor de lijst”, via het Letterenfonds bijvoorbeeld. Jonge mensen gaan anders met taal om dan hun ouders. Ik heb ook een dochter van dertien die volop in de beeldcultuur staat en voortdurend zit te

appen. Gelukkig leest ze ook, maar soms moet ik haar wel een zetje geven: zou je niet eens weer een boek pakken? Als ze dan zelf iets mag uitzoeken, kan ze uren zitten lezen.

‘Het is een misvatting dat kinderen door de veranderde cultuur zelf hun weg wel vinden en dat ze geen stimulans en structuur meer nodig hebben. Daar hebben ze altijd behoefte aan. Die moet onder andere het onderwijs hun bieden, zeker ook het vervolgonderwijs na de middelbare school.’

Legt de minister niet wat veel op het bordje van docenten? ‘We vragen veel van docenten, daarom is het zo’n mooi beroep, zeg ik ook uit eigen ervaring. Maar je moet het wel met elkaar doen, als team. Graaf geen slotgracht om je klas. Het is echt zonde als vernieuwing geen kans krijgt op andere plekken binnen je eigen school of daarbuiten. Leer van anderen hoe zij met moeilijke kinderen omgaan, een lesmethode uitleggen of *social media* gebruiken. Er zijn leraren die het alternatief zoeken en bijvoorbeeld met “flipping the classroom” werken – video en andere online-instructie die leerlingen buiten

JET BUSSEMAKER, MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Besturen zit haar blijkbaar in het bloed. Op de middelbare school is ze al voorzitter van de leerlingenraad. Het cv van Jet Bussemaker bevat een waslijst aan bestuurlijke functies uit de tijd voor ze bewindspersoon was.

Na een korte periode bij GroenLinks komt Bussemaker in 1998 voor de PvdA in de Tweede Kamer. Als docent is ze in de jaren negentig verbonden aan de UvA en de VU.

In 2007 wordt ze staatssecretaris voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport in het kabinet Balkenende IV. Vanaf begin 2011 is Bussemaker een tijdje rector van de Hogeschool van Amsterdam. Dan wordt ze in november 2012 benoemd tot minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kabinet Rutte-Asscher.

Het vak van docenten naar een hoger niveau tillen is een van haar prioriteiten. De plannen daarvoor zijn beschreven in *De Lerarenagenda 2013–2020*. Die bevat zeven ‘agendapunten’, waaronder verbetering van het instroomniveau van studenten aan lerarenopleidingen. Leraren moeten de kans krijgen te blijven groeien en te ontwikkelen; ze moeten ook ingeschreven staan in een register. Al 44.000 docenten hebben via een Lerarenbeurs een bachelor- of masteropleiding gevolgd naast hun baan – dat is een op de vijf.

de klas kunnen gebruiken. Juist dankzij de beeldcultuur hoef je als docent niet alles zelf te doen. Tijdens de “echte” lessen kun je dan verdieping aanbrengen en leerlingen in kleine groepen laten werken. Nederlandse schoolkinderen staan internationaal aan de top waar het om samenwerken gaat. Het zal niet voor alle leerlingen en voor iedere klas de oplossing zijn, maar dit soort nieuwe lesmethoden sluit aan bij de beeldcultuur waar de huidige leerlingen mee opgroeien.’

Vertrouwen

In hoeverre wil Bussemaker de veranderingen van bovenaf opleggen? ‘Met wetten kun je wel wat sturen, maar uiteindelijk stuur je het beste door het beleid mét de docenten te maken. De Lerarenagenda is samen met het veld ontwikkeld. Het is ook van belang dat niet alle instellingen hetzelfde doen. Waarin wil een lerarenopleiding voorloper zijn? De ene opleiding concentreert zich op zijinstromers, een pabo is bijvoorbeeld erg succesvol in het streven om meer mannen voor de klas te krijgen, een derde geeft veel aandacht aan begeleiding van afgestudeerden. Maar de verandering moet van onderop komen.

‘Vanuit het ministerie proberen wij de condities te scheppen om dat goed te doen. Neem het juniorlerarenchap van de Hogeschool van Amsterdam: beginnende leraren die binnenkort starten op Amsterdamse scholen, gaan minder uren lesgeven en krijgen méér begeleiding. Veel docenten voelen zich in het diepe gegooid. Als je voor het eerst voor de klas staat, moet je alles tegelijk doen: je hebt verschillende groepen kinderen die veel van je vragen, je krijgt tips van collega’s, je bent met de vakinhoud bezig, je hebt met ouders te maken die van alles willen. Er komt heel veel op je af. Dan is begeleiding belangrijk. Toen ik begon met lesgeven – dat was op de universiteit – had ik nog geen uur didactische voorbereiding gehad. Ik werd ook in het diepe gegooid. Maar op de universiteit werk je met kleine groepjes in werkcolleges, dat is een heel ander verhaal dan op de basisschool of de middelbare school, waar de docent de hele week voor een klas staat. Dat moet je ook qua concentratie en energie op kunnen brengen. Toen een aantal pabostudenten mij vorig jaar vroeg of zij hun plan voor de juniordocent mochten indienen, heb ik dan ook meteen ja gezegd. Het project maakt nu deel uit van de Lerarenagenda.’

Wat zou Bussemaker tot slot aan de taaldocenten in Nederland willen meegeven? ‘Wees trots op jullie vak. Jullie hebben waanzinnig mooi werk en dragen een grote verantwoordelijkheid. Want wij als ouders vertrouwen jullie de toekomst van onze kinderen toe.’

nieuws

Minder zelfoverschatting door leerlingen mogelijk bij leren

Veel leerlingen overschatten tijdens het leren de mate waarin ze de leerstof al beheersen. Als ze zichzelf daarin beter kunnen beoordelen, leren ze effectiever en dit heeft een positief effect op leeruitkomsten. Docenten kunnen op verschillende manieren helpen de ‘metacognitieve vaardigheden’ van leerlingen te optimaliseren. Dit blijkt uit het onderzoek van Mariëtte van Loon, die onlangs op dit onderwerp promoveerde.

Om goed te kunnen leren, moeten leerlingen weten wat ze al wel en wat ze nog niet kennen en begrijpen. Tot nu toe was er nog weinig bekend over de manier waarop leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs geholpen kunnen worden bij het maken van accurate zelfbeoordelingen en effectieve zelfregulatie. Van Loon deed empirisch onderzoek op scholen.

Van Loon: ‘De illusie van kennis is een groter obstakel voor zelfgestuurd leren dan het ontbreken van kennis. Voordat leerlingen informatie gaan bestuderen, is het daarom belangrijk om te bepalen of hun voorkennis over het onderwerp correct is. Zo niet, dan moet dat eerst rechtgezet worden met accurate informatie.’

Het onderzoek van Van Loon laat zien dat leraren hun leerlingen het best kunnen adviseren om taken waarin de geleerde kennis moet worden toegepast pas na het leren te maken en niet tijdens het leren. ‘Op deze manier krijgen leerlingen de kans om hun begrip van bestudeerde informatie te toetsen.’ Tot slot is het belangrijk dat leerlingen de mogelijkheid hebben om hun eigen leren te beoordelen en aan de hand daarvan te besluiten welke informatie ze nog verder moeten bestuderen.

Verder vergeleek Van Loon in haar onderzoek het effect van het maken van toepassingstaken met het doen van reflectieopdrachten. ‘Leerlingen die een toepassingstaak hadden gemaakt, konden zichzelf snel en accuraat beoordelen, ook als ze aangaven dat ze de bestudeerde stof nog niet hadden begrepen. Ze kregen door het maken van een toepassingstaak dus al inzicht in hun eigen begrip. De toepassingstaken bleken effectiever te zijn dan reflectietaken om de zelfbeoordelingen en zelfregulatie te verbeteren.’

Leeftijd speelt ook een rol, aldus Van Loon. ‘De meeste leerlingen overschatten zichzelf, maar de oudere leerlingen overschatten zichzelf in mindere mate en selecteren effectiever welke informatie ze nogmaals willen bestuderen.’ NRO

Alice in Wonderland en evolutieleer helpen taalkunde vooruit

Annemarie Verkerk onderzocht zinnen die beweging aanduiden uit twintig vertalingen van *Alice in Wonderland* en twee andere romans. Ze gebruikte methoden uit de evolutiebiologie om te analyseren hoe de manier waarop beweging wordt aangeduid in taal over de tijd verandert. Verkerk promoveerde hierop onlangs aan de Radboud Universiteit.

Tot nog toe delen taalkundigen zinnen die beweging aanduiden op in twee constructietypes. In de eerste drukt een werkwoord de manier van beweging uit en een voorzetsel of bijwoord het pad van die beweging (‘over een touw lopen’). In de tweede constructie drukt een werkwoord het pad van beweging uit en wordt de manier van beweging weggelaten of in een bijwoord of bijzin geplaatst (‘oversteken’). Talen worden traditioneel ingedeeld in twee klassen op basis van welke van de twee constructies zij het meest gebruiken.

Maar: ‘Er zijn meer constructies om beweging uit te drukken dan de twee waarop we tot nu toe gefocust hebben’, aldus Verkerk. ‘Verschillende talen uit de Indo-Europese taalfamilie die ik onderzocht, “passen” niet binnen een van de twee bestaande klassen maar in het spectrum daartussenin. Mijn onderzoek laat zien hoe het aanduiden van beweging in de Indo-Europese taalfamilie door de geschiedenis heen verandert.’

Verkerk analyseerde ‘bewegingszinnen’ met methoden uit de evolutiebiologie. ‘Hiervoor kun je een stamboom van talen gebruiken, zoals ze die in de biologie voor diersoorten hebben. Dat reconstrueert de geschiedenis van talen en brengt bovendien relaties tussen specifieke eigenschappen van die talen in kaart. Bijvoorbeeld het gebruik van constructies en werkwoorden: talen die vaak de manier van beweging in werkwoorden uitdrukken, hebben meer van dat soort werkwoorden dan talen die vaak het pad van beweging in werkwoorden aanduiden. De methoden die ik gebruik heb, zijn nuttig voor al het onderzoek naar het gedrag van taal over de tijd.’ Radboud Universiteit

Illustratie van John Tenniel in de eerste editie van *Alice in Wonderland* (1865)